

de inwerkingtreding van de wet hebben plaatsgevonden.

Bovendien komt dit recht te vervallen voor zover de andere echtgenoot aantoonbaar destijds rekening is gehouden met het feit dat de tot verevening gerechtigde echtgenoot geen of onvoldoende pensioen had opgebouwd, bij voorbeeld blijkt uit een echtscheidingsconvenant waarin, om die reden, met betrekking tot de boedelscheiding sprake was van een duidelijke overbedeling van een der echtgenoten.

Ten slotte is van belang dat in het voorgestelde derde lid van artikel 12, artikel 2, zesde lid, is uitgesloten. Het gevolg hiervan is dat er niet tevens recht ontstaat tot verevening dat rechtstreeks tegen de andere echtgenoot geldend kan worden gemaakt, bijvoorbeeld na afloop van de in dit zelfde lid genoemde tweejaars-termijn. Deze beperking vloeit voort uit het uitzonderingskarakter van de onderhavige overgangsbepaling.

De VN-Wereldconferentie Mensenrechten

De Wereldmensenrechtenconferentie van de Verenigde Naties (VN), die van 14 tot 25 juni 1993 plaatsvond in Wenen is een onverwacht succes geworden. In vele sombere beschouwingen vooraf werd gevreesd dat de formele consensus over het mensenrechtenleerstuk ondergraven zou worden en dat actuele politieke strijdpunten de conferentie zouden doen mislukken. Dat is niet gebeurd. De universaliteit en de ondeelbaarheid van de mensenrechten zijn opnieuw erkend, de legitimiteit van internationale bemoeienis met schendingen van de mensenrechten is opnieuw onderstreept en de noodzaak van versterking van het mensenrechteninstrumentarium binnen het VN systeem is hoger op de agenda gekomen. Hoewel op het eerste gezicht de erkenning van de mensenrechten van vrouwen als 'onvervreemdbaar, integraal en ondeelbaar onderdeel van de universele mensenrechten' nodeloze bombast lijkt, weten ervaren feministen dat zoiets nooit vanzelf spreekt en nog minder vanzelf kan zijn gegaan. De vrouwenparagrafen in de Verklaring van Wenen zijn het resultaat van een zorgvuldig geplande internationale actie vanuit de vrouwenbeweging. Dit artikel is gewijd aan hetgeen de Wereldmensenrechtenconferentie voor vrouwen heeft opgeleverd. Ik zal daartoe eerst de achtergronden en het resultaat van de acties vanuit de vrouwenbeweging beschrijven. Vervolgens zal ik proberen in kaart te brengen wat nu in Wenen bereikt is: wat is er precies aanvaard en wat is de betekenis ervan?

Veronderstelde sexe-neutraliteit

Een groot deel van de schending van mensenrechten die vrouwen in de we-

reld ondervinden houdt direct verband met het feit dat zij vrouwen zijn. In het eerste geval zijn zij als vrouw voorwerp van discriminatie en achterstelling of moeten zij vrezen voor aantasting van hun lichamelijke integriteit of van hun recht op leven door verkrachting, vervolging en moord. In het tweede geval zijn zij bijvoorbeeld als slachtoffer van algemene politieke onderdrukking op grond van hun vrouw-zijn in het bijzonder kwetsbaar voor specifieke onderdrukkingsmethoden. Voorzover instellingen die zich bezighouden met mensenrechten aandacht voor vrouwen hadden was dit vooral voor schendingen van deze laatste soort.

De schendingen van de mensenrechten van vrouwen, die maar al te vaak direct verband houden met haar sexe, worden tot nu toe maar nauwelijks als zodanig erkend. Theorie en praktijk van de mensenrechten gaan stilzwijgend uit van de veronderstelling van sexe-neutraliteit dat wil zeggen dat in het algemeen de mensenrechten van mannen en vrouwen even goed of even slecht gewaarborgd zouden zijn; sexe zou een irrelevante factor zijn. De toezichhoudende comités van de algemene mensenrechtenverdragen hebben tot nu toe geen oog gehad voor de sexe-specifieke schending van de mensenrechten van vrouwen. Maar ook het VN-vrouwenverdrag, dat de anti-sexediscriminatiebepalingen van de algemene mensenrechtenverdragen codificeert (maar daarnaast ook nieuwe gebieden betreft), leidt een marginaal bestaan: uitgehouden door met het verdrag strijdige voorbehouden, relatief onbekend bij deskundigen en nauwelijks serieus genomen, getuige ook het feit dat de administratieve ondersteuning van het toezichhoudende comité (CEDAW) geen deel uitmaakt van het VN-mensenrechtencentrum en ook overigens relatief onderbedeeld is. Ook in de intergouvernementele sfeer leidt het bestaan van een afzonderlijke commissie voor de positie van vrouwen (CSW) wat dit betreft tot een alibi-effect: de VN mensenrechten-commissie liet tot voor kort op enkele uitzonderingen na de schending van de mensenrechten van vrouwen links liggen en van enige onderlinge afstemming tussen beide organen is tot op heden geen sprake.

Dit alles is eigenlijk oude koek. Voor wie zich wel eens in de beleidsprocessen rondom het emancipatiebeleid van de overheid heeft verdiept kan dit alles geen nieuws zijn. Net als op nationaal niveau zien we hier het probleem van de beleidsintegratie, met al zijn politiek-ideologische en praktisch-bureaucratische belemmeringen, alsmede de schijnbare contradictie van een pleidooi voor beleidsintegratie (mainstreaming) enerzijds en de noodzaak tot versterking van speciale instituties anderzijds. De wereld van de mensenrechten is nog maar sinds zeer kort in aanraking gekomen met feministische analyses en be-

leidskritiek. De (internationale) juristen die de vrouwenbeweging zijn toegegaan, zijn tot nu toe kennelijk met andere dingen bezig geweest en onder de erkende mensenrechtenskundigen is de gedachte aan het nut van een 'gender'-benadering kennelijk niet eerder opgekomen. De redenen van deze vertraagde reactie zijn mij niet helemaal helder, maar feit is in ieder geval wel dat een en ander nu flink aan het veranderen is.

Wereldwijde campagne

Vanaf 1991 is er, geleid vanuit de VS, een wereldwijde campagne gevoerd om aandacht te vragen voor de mensenrechten van vrouwen met het oog op de in 1993 geplande Wereldconferentie. De campagne bestond uit deskundighedsbevordering aan de top, het opleiden van een middenkader, afkomstig uit diverse landen, informatierverspreiding en bewustwordingsactiviteiten, lobby acties gericht op nationale overheden en internationale organen en instituties en het maken van bondgenoten binnen het VN-systeem.

Het meest zichtbare deel van de campagne was de handtekeningactie. Deze petitie bevatte de oproep aan de VN en aan regeringen om ervoor te zorgen dat de mensenrechten van vrouwen tijdens de conferentie integraal aan de orde zouden komen. In de jaren voorafgaand aan de conferentie heeft men hiermee reeds afzonderlijke regeringen en het VN-secretariaat bestookt. Tijdens de conferentie heeft een aantal vrouwen in een symbolische optocht, tot grote schrik van officials en bewakingspersoneel, grote stapels papier met daarop een half miljoen handtekeningen uit 124 landen op het podium van de plenaire vergadering gedeponeerd.

Een ander hoogtepunt was het Tribunaal dat als onderdeel van het NGO-Forum plaatsvond: een dag lang legden 33 vrouwen getuigenissen af over geweld en andere schendingen van hun mensenrechten, waarna een alternatieve rechtbank een oordeel velde. Het Tribunaal en in ruimere zin de gehele vrouwen campagne werd door velen een van de meer belangwekkende onderdelen van het NGO-Forum gevonden.

Belangrijk was ook dat de campagne dank zij haar liaison met UNIFEM een rechtstreekse ingang in het VN-systeem had. Het opgebouwde netwerk kwam daardoor (letterlijk) bovengronds. Tijdens de conferentie kwam dagelijks de door UNIFEM georganiseerde 'Women's caucus' bijeen bestaande uit de vrouwen van de NGO-campagne en uit andere NGO's, uit regeringsdelegaties en VN-instellingen.

Resultaten

Wat is nu het resultaat van de wereldwijde campagne geweest?

Dit laat zich in drie punten samenvatten:

1. de kwestie van de mensenrechten van vrouwen heeft agenda-status gekregen;
2. de door de conferentie aangenomen slotverklaring bevat een aantal belangrijke principiële uitspraken en houdt ook beloften en opdrachten in, die aangrijppingspunten voor verdere actie vormen;
3. beleidsvorming gericht op integratie van bescherming van de mensenrechten van vrouwen als regulier onderdeel van de activiteiten van de VN is echter nog op geen enkele manier begonnen.

1. Agenda-status

De kwestie van de mensenrechten van vrouwen heeft agendastatus gekregen: de agenda van de conferentie bevatte een expliciete verwijzing naar 'rights of women and men' en de laatste voorbereidende bijeenkomst (Geneve, 19 april-7 mei 1993) aanvaardde reeds twee tekstgedeelten met betrekking tot vrouwen, die – op enkele 'technische' details na – ongewijzigd in de slotverklaring van Wenen zijn gekomen. Veel landen wijdden hun interventie in het 'Main Committee' geheel of grotendeels aan de vrouwenzaak. Ook in de Plenaire vergadering, waar veelal staatshoofden en ministers het woord voerden, werd in veel speeches expliciet aandacht aan vrouwen besteed. Al deze aandacht die de mensenrechten van vrouwen kregen is – los van hetgeen uiteindelijk formeel door de conferentie werd besloten – een belangrijke stap vooruit. Hierdoor werd de stilte doorbroken en de stilzwijgende veronderstelling van sexe-neutraliteit weerlegd.

2. Inhoud slotverklaring

De aangenomen 'vrouwenparagrafen' bevatten een aantal *principiële uitspraken* en een paar *'beloften'* en *'opdrachten'* die basis voor verdere actie vormen.

In de bijlage bij dit artikel zijn de twee aangenomen tekstgedeelten opgenomen. Mijns inziens zijn de belangrijkste elementen hieruit:

- 196 de principiële erkenning dat de mensenrechten van vrouwen 'erbij horen', ja zelfs een prioriteit moeten zijn;
- de uitspraak dat aandacht voor de mensenrechten van vrouwen geïntegreerd moet worden in alle relevante VN-organen;
- de uitspraak dat het primair de taak van de Division for the Advancement of Women (DAW) is om initiatieven te nemen om dit waar te maken;
- de uitspraak dat alle betrokken organen tot meer samenwerking en onderlinge afstemming moeten komen;
- de expliciete vermelding dat het bij het bestrijden van geweld tegen vrouwen zowel om de publieke als de privé-sfeer gaat;
- de oproep dat de a.s. Algemene Vergadering van de VN de (ontwerp-) Verkla-

ring inzake de uitbanning van geweld tegen vrouwen zal aannemen;

- de bevestiging dat de Mensenrechtencommissie in haar vijftigste zitting volgend jaar zich zal buigen over de benoeming van een speciale rapporteur over geweld tegen vrouwen;
- de opdracht aan de CSW en de CE-DAW zich te beraden over de mogelijkheid van een facultatief protocol bij het VN-Vrouwenverdrag waardoor een klachtrecht bij dit verdrag wordt geschapen.

3. Beleid moet nog beginnen

De aangenomen tekstgedeelten zeggen dat de mensenrechten van vrouwen geïntegreerd moeten worden in alle mensenrechtenactiviteiten van VN, maar in de rest van de Verklaring van Wenen lijkt het of de auteurs daar niet van gehoord hebben.

Naast de in de bijlage afgedrukte twee tekstgedeelten bestaat de rest van de Verklaring van Wenen en het Actieprogramma zo goed als geheel uit *sexe-neutrale formuleringen*, met andere woorden er komt weer geen vrouw in voor. De *sexe-neutrale formuleringen* konden hier en daar echt wel een 'gender-approach' gebruiken. Maar voorstellen voor dergelijke amendementen die door de NGO vrouwengroepen volgens de regels van de kunst netjes uitgewerkt werden gepresenteerd, maakten geen schijn van kans. De onderhandelingsfora zaten volkomen dichtgetimmerd; men beschouwde dit als ballast. Het samengevatte resultaat van de vrouwenactie voorafgaand aan en tijdens de Wereldconferentie heeft daardoor een paradoxaal karakter. Ook aan de representanten van de VN als institutie blijkt een en ander geheel voorbij te zijn gaan. Terwijl de internationale pers schrijft dat de vrouwenactie de best georganiseerde lobby van het hele NGO-gebied rondom deze conferentie is en de aangenomen vrouwenparagrafen toch echt een nieuwe opdracht voor de VN betekenen, rept Secretaris-Generaal Boutros Boutros Ghali in zijn openingstoespraak met geen woord over de mensenrechten van vrouwen en gaat ook de SG van de conferentie, Ibrahim Fall, hieraan voorbij. De ontwerp-Verklaring over het uitbannen van geweld tegen vrouwen (waarbinnen de conferentie in de slotverklaring de aanname door de AVVN aanbeveelt) is niet bij de conferentiedocumenten opgenomen, en zo zou ik nog een tijdje kunnen doorgaan. Het pijnlijkste was echter dat tijdens een van de bijeenkomsten van de Women's Caucus de uitgenodigde representanten van het VN-mensenrechtencentrum er blijk van gaven niet alleen geen idee te hebben wat integratie van de mensenrechten van vrouwen zou kunnen inhouden, maar ook absoluut niet de bereidheid toonden dat tot hun probleem te maken. Men gaf de indruk erop te rekenen dat de vrouwen-NGO's zich zouden beijveren om op de juiste

tijd en plaats relevante informatie aan te dragen, maar men bleef ten enen male het antwoord schuldig op de vraag welke verantwoordelijkheden men voor het centrum zelf zag en welke initiatieven men zou gaan nemen.

En nu verder

Tot nu toe is de onderhavige kwestie vooral een zaak van de internationale vrouwenbeweging geweest, gesteund door sommige regeringen (o.a. Nederland, Canada en Australië vielen hierbij op).

Een integrale aanpak van de mensenrechten van vrouwen vergt op z'n minst dat ook het VN-secretariaat de zaak serieus neemt en zich inspannt om voldoende expertise te mobiliseren. En dat zal alleen gebeuren als de regeringen die deze zaak tot nu toe hebben 'getrokken', werkelijk bereid zullen zijn de daad bij het woord te voegen, dat wil zeggen de politieke energie die ze in de zaak steken te vergroten. Ze zullen daarmee de voorwaarden scheppen die nodig zijn voor systematische beleidsontwikkeling. Er is niet alleen meer politieke druk nodig, ook moet de kwaliteit van het werk worden verhoogd.¹ De analyses dienen verder uitgewerkt te worden, het onderzoek verfijnd, strategieën meer gedifferentieerd en doelgericht. De ervaring leert dat vernieuwing van beleid alleen kans van slagen heeft als de achter het 'oude' beleid liggende denkbeelden opnieuw geïnterpreteerd worden, en als de gewenste veranderingen zo concreet mogelijk (in 'hapklare brokken') worden opgediend. Vooral in dit opzicht is er op dit terrein nog heel wat werk te doen.

Joke Swiebel.

Noot

1. Voor degenen die 'the state of the art' willen beproeven hieronder een opsomming (ongetwijfeld onvolledig, maar wellicht toch representatief) van recente publicaties.
 - Georgina Ashworth, *Women and Human Rights*. Prepared as a background paper for the DAC Expert Group Women in Development, OECD London (Change) 1992.
 - Charlotte Bunch, 'Women's Rights as Human Rights; Toward a Re-Vision of Human Rights', in: *Human Rights Quarterly* 12 (1990), 480-498. Herdrukt in Ch. Bunch (and) R. Carrillo: *Gender Violence, a Development and Human Rights Issue*, New Brunswick, N.J. (Center for Women's Global Leadership) 1991.
 - Rebecca J. Cook, 'Women's International Human Rights Law: The Way Forward', in: *Human Rights Quarterly*, 15 (1993), 230-261.
 - Joanna Kerr (ed.), *Ours by right. Women's right as human rights*. London (Zed books) 1993.
 - Katarina Tomasevski, *Women and*

Human Rights, London/New Jersey
(Zed Books) 1993.

– *Putting Women on the Agenda* - Report submitted by UNIFEM to the World Conference on Human Rights, New York (UNIFEM), June 1993.